

Bernaton

Sonque un arríder amistós Rogèr Lapassada (1912-1999)

Ací un aute sovenir de Rogèr Lapassada. Lo son oncles, Bernat de Labordeta, que torna de la guèrra e non va pas har arren de bon. En s'apear sus aqueth drama que vam véder que los peluts qui avèn aparat quate ans de combats e qui tornavan, enfin, entà lor, e podèn sofrir de las consequéncias de tot çò qui avèn viscut.

Adara, non soi pas mei lo sol òmi a casa. Bernat qu'ei tornat deu front en 1919, Bernaton com l'apèri. Mes qu'ei magre e vielhit, estomaga¹ per tant de sang saupicada², per tant de plagas dens lo còs e dens l'amna. Qu'avè un avegèr³ dessus e un degrèu⁴ qui dava au son uelh la color de huelha morta. Qu'espia per delà la paret las trencadas, los hius picoats⁵, los potèus de frisa. Que vedè los amics horadats per la herralha, los braç espartits, dab lo clòt negre de la boca. Los amics de la soa joenessa dab qui corrè las hèstas : Lacordèl, Picart, Manuguet !

Lo vilatge que'u pareish bornat, mau acabat, estretit. E portant, quant de còps e n'avè saunejat d'Aussavièla au hons de quauque honilh⁶, los pès dens la hanga. Que vedè, a la glèisa, los òmis qui pujavan tà suu solèr tà ajudar lo chantre Piarrolin a cantar lo latin. Que reconeishè las hilhas de Maria devant l'autar e que las entenè piular l'angèlus enter dus pets de 77.

(...) La patz n'ei pas pro tà tu. Aqera vita avegiva⁷, shens nada benaleja⁸, aqueras tradicions de casa e lo tribalh de cada matin, e lo respèct de la lei, tot aquò que t'estomaga ! Qu'as tròp tuat a Verdun, qu'as tròp respirat l'aulor de la sang, de la podra, qu'as tròp bevut aiga de vita, a quarts arràs, quan calè pujar, entà non pas aver enquèra e per tostemps lo guisèr⁹ en huec, entà non pas aver hami de tuar, hami dehuéger¹⁰, hami de béver lo baniu jaunós¹¹ com los tons uelhs honits¹² e drin hòus. Qu'as set, set, set ! Quan te'n tornas qu'estremejas¹³. Lo dissabte que vas pintar delà au gave a Artigalova o Arbús dab quauque pesquiton¹⁴ de Siròs. A casa quan ès dejun que hès la mala cara. N'ès pas ad aise enlòc, ni a taula, ni au cornèr, ni suu solèr. La toa mair era medisha que't vira la sang, e non veds pas las randas¹⁵ de mei en mei pregontas deu son front. Portant que la vosejas¹⁶ e que te l'aimas la mamà deu peu blancós, la Maria de Labordeta, valenta com l'espada e tostemps la permèra lhevada.

A còps, passas quate dias shens paréisher :

- E m'avetz vist lo Bernaton ? ce demanda Maria.

- Non, ne vien pas mei suu chantièr despuish tres dias. Maria, que cor las aubèrjas de Puei, Denguin, Siròs.

- Qu'èra au sordat de Denguin delà ger¹⁷, pro bevut, e que ns'a dit que la gahava tà l'aviacion.

Maria que baisha lo cap. Quina vergonha ! Quin ei donc devienut lo son hilh ! Que n'an donc hèit deu son Bernaton ? A ! Puta de guèrra ! E tornèsse¹⁸ au mens anueit¹⁹ com l'aute còp, dens la carreta deu molièr, ua nhòsca²⁰ suu nas, tot esperreca²¹.

Mes Bernaton non torna ! Qu'a anat véder las putas deus militaris au Pont Long. Cada còp qui ei hart que va véder l'Alemanda. (...) Que's hè hasti²² ad eth medish e a 28 ans n'a que har de viver. Atau qu'ei : los deu front que son com hòus. Qu'an tròp patit, tròp aucit²³, tròp vist morir : que s'an perdut dens las trencadas l'incéncia, la puretat, lo respèct. N'an pas tornat trobar los verds peisheders de bèth temps a. Lo curè qu'ei un repipaire²⁴ e la glèisa dab l'autar, las esclamas, los cièrges e lo Bon Dieu en crotz dab la corona de bròc qu'an perdut per tostemps lo lor poder. E Bernat que cor las dròllas e qu'espia los drollòts dab maishantas envejas.

Per aquò que i a auta causa, e Bernaton qu'ei au fèit²⁵. La soa hemna que cèrca aulhors, per'mor qu'ei hòrt ahamiada²⁶ (mes era n'a pas la desexcusa d'estar anada au front !), que hè lusir l'uelh aus mainats tà'us esvarjar²⁷ e tà'us consolar que'us prem com shens ac voler sus las popas.

¹ écoeuré

² répandue

³ ennui

⁴ peine, affliction

⁵ fils de fer barbelés

⁶ entonnoir, trou d'obus

⁷ ennuyeuse

⁸ (mé)saventure

⁹ gorge

¹⁰ fuir

¹¹ bief (canal d'arrivée du moulin) jaunâtre

¹² enfoncés, creux

¹³ zigzaguer (sous l'effet de l'ivresse)

¹⁴ petit vairon, surnom des habitants de

Siròs qui pêchaient dans le gave

¹⁵ rides

¹⁶ vouvoies

¹⁷ avant-hier

¹⁸ puisse-t-il revenir

¹⁹ ce soir

²⁰ coup

²¹ les vêtements déchirés

²² dégoût

²³ occis, tué

²⁴ radoteur

²⁵ être au courant

²⁶ affamée

²⁷ effrayer

En la ficha passada « La guèrra », qu'avem vist que Rogèr Lapassada èra tròp joen tà's raperar e qu'èra donc la granmair qui l'avè ajudat... Ací qu'èm en 1919. Rogèr qu'a sèt ans qu'ei donc pro granet entà's sovièner de çò qui'ns conda... Lhèu totun dab un pos d'ajuda de l'ajòla. Que vam véder quauquas ideas màgers d'aqueste extrèit.

Saunejar de la familha e deu País

La magèr part deus sordats mobilizats en 14 qu'èran joens. Bernat de Labordeta qu'avè 23 ans. Que deishèn lo nid familhau entà descobrir las orrors de la guèrra shens nada preparacion psicologica :

A ! Amics qui ètz ací

E qui avetz tot deishat, çò qui avetz de mei doç,

Entà miserejar e tà vièner morir (Jan deu Sabalòt, F 42)

Abans l'ataca murtrèra, Edouard Moulia e los sons camaradas que pensan aus de casa (F 43): *E que ns'i hèm tots a mei har de potiquejar papèrs, e imatges, e fotòs... Au mens, la darrèra pensada serà tad aqueths dus nenès aimats... tà las mamàs qui's crudanhan de chepics... tau vielh pair... tà las sòrs... tà las hemblas...*

Bernaton - e que pòt susprèner - que's rapèra de la glèisa : *los òmis qui pujavan tà suu solèr tà ajudar lo chantre Piarrolin a cantar lo latin.* Mes que podem comprèner perqué la glèisa e pòt estar un lòc agradiu entà un mainatge qui èra estat lhèu servent de missa com n'estó Rogèr : *qu'èra plan plaçat entà espiair las hilhas de Maria devant l'autar e escotà-las piular l'angèlus.*

En conclusion, que vam mentàver ua cançon hòrt coneishuda qui sembla hèita taus praubes peluts dab lo País idealizat : *Bèth cèu de Pau, quant te tornarèi véder ? Qu'evòca l'in.hèrn : Qu'èi tan sofèrt despuish qu'i t'èi quitat.* E qu'i trobam la paura de demorar suu camp batalhèr : *Si'm cau morir shens te tornar revéder, adiu bèth cèu...* En las trencadas los peluts bearnés n'avèn pas hami de har de grans cantèras mes probable que de quan en quan, tà's dar drin de coratge e pensar au País, que fredonavan aquera cançon.

Lo retorn e la deprima...

Com tots los peluts, lo Bernaton qu'estó content de tornar tà casa. Mes, passada la jòia deu retorn, imatges negres que l'embrumèn *tant de sang saupicada, tant de plagas dens lo còs e dens l'amna (...)* que vedè los amics horadats per la herralha (...)
los amics de la soa joenessa dab qui corrè las hèstas : Lacordèl, Picart, Manuguet (...) qu'as tròp tuat a Verdun, qu'as tròp respirat l'aulor de la sang, de la podra, qu'as tròp bevut aiga de vita...

D'aqueth temps, non i avè pas cellulas psicologicas entà evacuar aqueths traumatismes e atau los sordats que sofrivan chic o hèra d'ua tropa de malaudias. La mei coneishuda qu'èra l'obusita, la paura permanenta d'aparar un obús e de's morir aprigat de tèrra.

Bernaton, eth, qu'a tots los simptòmas d'ua auta malaudia, la deprima : *estomagat (...)* un *avegèr dessus (...)* un *degrèu (...)* lo *vilatge que'u pareish bornat (...)* aquera *vita avegiva (...)* n'ès pas ad aisa enlòc, ni a taula, ni au cornèr, ni suu solèr.

Au front, l'amistat, la solidaritat que permetèn, mei o mensh, de har cap ; mes a casa, que's tròban sols a viver lo lor mauestar. E, com en aquesta istòria de Bernaton, non tienen pas, que's dèishan anar, que depriman e que pintan, un maishant plec qui avèn gahat malurosament en las trencadas.

Un òmi perdut

Drin a drin, Bernaton que's va pèrder las amiras :

- familiaus : *la toa mair era medisha que't vira la sang, e non veds pas las randas de mei en mei pregontas deu son front. Portant que la vosejas e que te l'aimas la mamà deu peu blancós.*

- sociaus : *aqueras tradicions de casa (...)* lo respect de la lei (...)
ne vien pas mei suu chantièr.

- espirituaus : *lo curè qu'ei un repiiaire e la glèisa dab l'autar, las esclamas, los cièrges e lo Bon Dieu en crotz dab la corona de bròc qu'an perdut per tostemps lo lor poder.*

E atau, chic a chic, que's va pèrder : *qu'as set ! set ! set ! (...)* lo *dissabte que vas pintar (...)* qu'a anat véder las putas (...)
que cor las dròllas e qu'espia los drollòts dab maishantas envejas.

Per la fin, que'u trobaràn mort en un varat.

Clavada : Maria de Labordeta, esmalida, que denóncia las rasons de la descaduda deu son hilh : *Maria que baisha lo cap. Quina vergonha ! Quin ei donc devienut lo son hilh ! Que n'an donc hèit deu son Bernaton ? A ! Puta de guèrra !*

Rogèr Lapassada, en purmèr, qu'a volut amuishar de qu'ei pr'amor deu vin e de l'aiga de vita distribuïts dab tròp d'abonde en las trencadas que lo praube Bernaton ei vadut ivronha. E au delà, qu'a volut amuishar que l'òmi qui pèrd las soas amiras familiaus, sociaus e espirituaus qu'ei un òmi perdut.